

VI. Supliment/Supplement

Ludovic I de Anjou și elita românească din Voievodatul Transilvaniei. Privilegiul regal solemn și urmările sale juridice asupra românilor (1366-1382)

„[...] toți nobilii țării noastre Transilvania [...] sufereau zi de zi nenumărate neajunsuri din pricina [...] a tot felul de făcători de rele, mai ales români [...]”¹

Ludovic I de Anjou and the Romanian elite from Transylvania's Voivodeship. The solemn royal privilege and its juridical consequences over the Romanians (1366-1382)

„[...] all the nobles from our country Transylvania [...] were experiencing lacks day by day because [...] of all sorts of villains, most of all Romanians [...]”

*Alexandru-Daniel Piticari,
Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca*

Pe parcursul secolelor al XIII-lea și al XIV-lea, românii, ca și celelalte națiuni conlocuitoare din voievodatul Transilvaniei, au avut tendința de organizare într-o stare (ordin). Chiar dacă românii (fruntașii lor) au fost prezenți la Adunarea Generală de la Turda, adunare la care au participat *toți [...] nobilii, secuii, sașii, românii și ceilalți oameni de orice stare sau condiție, așezați și aflători în zisele părți ale Transilvaniei*², situația și locul acestora în sistemul politic și de guvernământ al Transilvaniei se va modifica profund, în deceniul al 7-lea al secolului XIV.

Cu alte cuvinte, spre finalul secolului al XIII-lea și în veacul următor, până la 1366, situația stărilor (ordinelor) transilvănene, cu excepția românilor, s-a consolidat: nobilimea, pe fondul decretului regal din 1351 (care confirma și lărgea Bula de aur a nobilimii din 1222), și-a întărit serios

¹ D.R.H., C, Transilvania, Vol. XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

² D.R.H., C, Transilvania, Vol. X. p. 326; *Cod. Andeg.*, VI, pp. 321-323.

poziția de bloc, dobândind teoretic „una și aceeași libertate”; secuii și-au desăvârșit organizarea scaunelor pe întregul teritoriu atribuit lor și și-au afirmat libertățile recunoscute sub formă de privilegii globale; germanii se vor afirma puternic, inclusiv în zonele urbane și rurale din afara „provinciei” Sibiului; Ludovic I (la 1366) va întări celor Șapte Scaune diploma privilegială a lui Carol Robert din 1317, va extinde privilegiile asupra Bistriței, netezind drumul spre noua comunitate săsească (*universitas*) din secolul următor. Numai față de români, puterea centrală și autoritățile transilvane încep să aibă altă atitudine când ei încearcă să devină o stare și să se afirme ca atare, în rînd cu nobilii, sașii și secuii³.

***Privilegiul regal solemn din 28 iunie 1366
contra „[...] a tot felul de făcători de rele, mai ales români [...]”⁴***

Așadar, la 28 iunie 1366, Ludovic I de Anjou, regele Ungariei, emitea un document deosebit de important și, într-o oarecare măsură, neobișnuit. Era scris pe pergament, cu litere extrem de îngrijite și, sub aspectul conținutului⁵ (din punct de vedere diplomatic)⁶, acest document avea toate caracteristicile unui privilegiu regal solemn. Acest gen de diplome erau cele mai importante din țară, cu valoarea juridică cea mai mare, respectate de toate instituțiile și de toți locuitorii, fără excepție⁷.

Noi susținem că documentul în cauză este un privilegiu regal solemn, deoarece îndeplinește o serie de condiții: **1.** documentul în cauză

³ Ioan-Aurel Pop, „Transilvania în secolul al XIV-le și în prima jumătate a secolului al XV-lea (cca.1300-1456)”, în Ioan-Aurel Pop, Thomas Nagler(Coord), *Istoria Transilvaniei*, Vol.I(până la 1541), Cluj-Napoca, Academia Română-Centrul de Studii Transilvane, 2009, pp. 261-262.

⁴ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; *Katona*, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; *Fejér*, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

⁵ Ioan-Aurel Pop, *Din mâinile*, pp. 329-330.

⁶ Termenul de „*diplomatică*” provine din grecescul „*diplon*”, care înseamnă „a îndoi”, sugerând modul prin care erau transmise mesajele în Evul Mediu. Aceste documente au un caracter juridic, diplomatica analizând și studiind documentele cu conținut juridic. Diplomaica, așadar, este o știință specială sau auxiliară a istoriei, care are ca obiect de studiu analiza critică a documentelor, cu scopul de a le determina valoarea ca izvoare istorice.

⁷ Ioan-Aurel Pop, *Din mâinile*, p. 330.

conține dipoziții cu caracter veșnic și perpetuu; documentul redă titlul regal (al lui Ludovic I de Anjou) complet: *Ludovic, din mila lui Dumnezeu, regele Ungariei, Dalmației, Croației, Ramei, Serbiei, Bulgariei, Galiției, Lodomeriei și Cumaniei, principe de Salerno și domn al ținutului Monte Sant Angelo*⁸ – *Lodouicus*⁹, *dei gracia, Hungarie, Dalmacie, Croacie, Seruie, Bulgarie, Gallicie, Lodomerie, Cumanieque rex, princeps Sallernitanus et honoris Montis Sancti Angeli dominus*¹⁰; **2.** documentul este datat după calendarul roman, era creștină și anul domniei: *Datum [...] <in> anno ab incarnatione domini Millesimo trecentesimo LX^{mo} sexton, quarto Kalendas Julii, regni autem nostris vigesimo quinto*¹¹ – *Dat [...] în anul de la întruparea Domnului o mie trei sute șazeci și șase, în a patra zi înainte de calendele lui iulie, iar în anul domniei noastre al douzeci și cincilea*¹²; **3.** documentul are întăritura peceteii duble regale: *presentes concessimus literas nostras privilegiales, duplicis sigilli nostri munimine roboratas*¹³ – [...] *am dat scrisoarea noastră privilegială de față, întărită cu*

⁸ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 161; *Katona*, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; *Fejér*, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

⁹ Numele regelui, în documentul latin, apare sub forma „Lodouicus” și nu „Lodovicus”, întrucât, de multe ori, în documentele medievale cu grafie latină litera „u” se confundă cu litera „v” și invers. Același caz îl avem la numele Serbiei, el apărând sub forma „Seruie” și nu „Servie”.

¹⁰ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 159; *Katona*, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; *Fejér*, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

¹¹ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 161; *Katona*, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; *Fejér*, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

¹² D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p.164; *Katona*, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; *Fejér*, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

¹³ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 161; *Katona*, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; *Fejér*, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

*puterea peceții nostre duble*¹⁴; **4.** în document este enunțat numele celui mai înalt demnitar bisericesc din regat, cancelarul: *Datum per manus venerabilis in Christo patris, domini Nicolai, ecclesie Strigoniensis archiepiscopis locique eiusdem comitis perpetui, aule nostre sumpmi cancelarii, fidelis nostris et dilecti*¹⁵ – [...] *Dat de mâna venerabilului întru Hristos părinte, domnul Nicolae, arhiepiscopul bisericii de Strigoniu și comite perpetuu al aceleiași loc, marele cancelar al curții noastre, iubitul și credinciosul nostru*¹⁶; **5.** în interiorul documentului este înfățișată lista completă a marilor demnitari ai regatului (eclesiastici și laici) : *Venerabilibus în Christo patribus dominis: Thoma Colocensi, Nicolao Jadrensis, Hugolino Spalatensis archiepiscopis, necnon Colomanno Jauriensi, Wilhelmo Quinqueecclesiensi, comite capelle nostre et secretario cancellario nostro, Stephano Zagrabiensi, tenente vicariatum tocius banatus regni nostril Sclauonie, Demetrio Waradiensis, Stephano Nitriensi, Nicolao Tinniniensi, sedece Corbauiensis acante, Nicolao Traguriensi, Johanne Sibinicensi, Demetrio Nonensi, Michaelles Scardonensi, Stephano Farensi et Michaelle Corczulensi ecclesiarum episcopis, ecclesias dei feliciter gubernantibus, item magnificis viris Nicolao Kont, regni nostri palatino et iudice Comanorum, Stephano Bubek, iudice curie nostre, Dionisio wayuoda Transilvano et capitaneo civitatis et districtus. Bidiniensis regni nostri Bugarie, Nicolao de Zeech, tocius Dalmacie et Croacie, et Nicolao de Gara, Machouensi banis, necnon Johanne nostrorum et Giorgio Bubek reginalium tavanicorum, Emerico, ipsius Dionisii wayuode fratre, agarum et <Johanne>, filio Zobonia, comite Psoniensi, aliisque quampluribus comitatus regni nostri tenentibus et honores.*¹⁷ – [...] *venerabilii întru*

¹⁴ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 164; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

¹⁵ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 161; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

¹⁶ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 164; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

¹⁷ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 161; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol.

Hristos părinți, domnii episcopi: Toma de Caloce, Nicolae de Zara, Ugolin de Spalato, precum și episcopii: Coloman al bisericii de Győr, Wilhelm de Pécs, comite al capelei noastre și secretar-cancelar al nostru, Ștefan de Zagreb , ținând vicariatul întregului Banat al țării noastre Slavonia, Dumitru de Oradea, Mihai de Agria, Dominic al Transilvaniei, Dominic de Cenad, Ladislau de Vesprim, Dumitru al Sirmiului, Petru al Bosniei, Ioan de Vaț, Ștefan de Nitra, Nicolae de Knin, scaunul de Krbava fiind vacant, Nicolae de trau, Ioan de Sebenico, Dumitru de Nona, Mihail de Scardona, Ștefan de Faro și Mihail de Curzola, păstorind în chip fericit bisericile lui Dumnezeu; iar mărișii bărbați Nicolae Kont, palatinul regatului nostru și jude al cumaniilor, Ștefan Bubek, judele curții noastre, Dionisie, voievodul Transilvaniei și căpitan al orașului și districtului Vidin din țara noastră Bulgaria, Nicolae de Zeech, banul întregii Dalmației și al Croației, Nicolae de Gara, banul de Maćva, precum și Ioan, fiul lui Toma de Gwnew, marele nostrum ușier, precum și Ladislau, fiul lui Zobonia, comite de Pojon, și mulți alții ținând de comitatele și dregătoriile țării noastre”¹⁸.

Din punct de vedere diplomatic, criteriile sau atributele enumerate și exemplificate mai sus, conform cărora documentul din 26 iunie 1366 este un privilegiu regal solemn, sunt pe deplin existente . Documentul în cauză este așadar un privilegiu regal solemn; criteriile fin stabilite de către oamenii de știință¹⁹.

Privilegiul regal solemn din 28 iunie 1366 și prevederile sale

Mult mai important decât forma este însă conținutul acestui privilegiu din 1366²⁰. Documentul a fost elaborat la rugămințile nobililor transilvăneni, întrucât *toți nobilii țării noastre Transilvania [...] sufereau zi de zi nenumărate neajunsuri din pricina [...] a tot felul de făcători de rele,*

IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

¹⁸ D.R.H., C, *Transilvania*, Vol.XIII, p. 164; *Katona*, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; *Fejér Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

¹⁹ Vezi: Francisc Pall, „Diplomatica latină cu referire la Transilvania, (sec. XI-XV, în *Documente privind istoria României (D.I.R)*, Introducere, Vol.II, București, Editura Republicii Populare Române, 1956, pp. 252-263.

²⁰ Ioan-Aurel Pop, *Din mâinile*, p. 331.

*mai ales români*²¹ – *fidelis nostris, universi nobiles terre nostre Transilvane*²². Cererea este înaintată nu doar datorită suferințelor pricinuite de către acești *diversorum malefactorum, specialiter Olachorum*²³, ci și „din pricina felului lor de a se purta fără astâmpăr”²⁴. În aceste condiții, în care românii din Transilvania realizau acte contra nobililor din Voievodat, nesupunându-se regulilor, ei fiind „fără astâmpăr”, Ludovic I luând cunoștință de aceste acte centrifuge, acordă nobililor (prin privilegiul regal din 26 iunie 1366) dreptul de a *stârpi și nimici din pomenita țară pe făcătorii de rele de orice neam, mai ales pe români*²⁵.

În continuare, se detaliază procedura juridică acordată de rege nobilimii transilvănene în vederea „stârpirii” făcătorilor de rele, în speță români. Însă aparent, documentul se referă la multe aspecte generale, cum ar fi: procedura de judecată; modul de aplicare a pedepselor celor judecați și condamnați; competențele forurilor de judecată din Transilvania în cauze nobiliare, scutirea nobililor și a moșilor lor de venitul cămării; taxe pentru oamenii de mărturie capitulari și conventuali și pentru documentele emise de locurile de adevărire, garantarea perpetuă de către rege a vechii libertăți a nobililor²⁶.

²¹ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

²² D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 159; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

²³ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 159; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

²⁴ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

²⁵ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

²⁶ Ioan-Aurel Pop, *Din mâinile*, p. 331.

După evidențierea cauzelor care au stat în spatele emiterii documentului și oferirea soluției, anume: a *stârpi și nimici din pomenita țară pe făcătorii de rele de orice neam, mai ales pe români*²⁷, textul privilegiului regal ne spune că *orice om ce va fi învinovățit în chip învederat de furt sau tâlhărie sau de altă faptă nelegiuită, chiar de n-ar fi fost prins asupra faptului, atunci când e învinovățit, să poată fi dat morții de partea potrivnică, potrivit legii*²⁸. Totuși, privilegiul realizează o separare a pedepselor pe categorii sociale, respectiv nobili (*nobilis*)²⁹ și nenobili (*ignobilis*)³⁰. Astfel, dacă cel acuzat de furt sau tâlhărie, sau altă faptă nelegiuită, însă neprins asupra faptului, este nobil, atunci el poate fi condamnat la moarte *cum aprobacione quinquaginta nobilium [...] <adică> cu mărturia a cincizeci de nobili [...] și cu mărturia a cincizeci de oameni de rând*³¹. Dacă inculpatul este om de rând, acela, însă, care va fi prins pe față <că a făptuit> vreuna din nelegiuirile de mai sus, să poată fi omorât de către potrivnicul său, potrivit legii, sub mărturia a șapte inși de o seamă³² cu el³³.

²⁷ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

²⁸ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

²⁹ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 159; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

³⁰ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 159; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

³¹ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, pp. 159-162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

³² „de o seamă”= „cu același statut social”.

³³ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

Așa cum am văzut, pe lângă diferențierile de ordin social în fața legii, anume „nobiles” și „ignobiles”, privilegiul mai introduce un tip de diferențiere, anume etnică, aici fiind vizați românii, anume aceia care *zi de zi* <realizau> *nenumărate neajunsuri*³⁴. Prin urmare, privilegiul afirmă că *dacă un român de rând va fi învinovățit sau prins pe față* [de furt sau tâlhărie], *să se poată face dovadă împotriva lui cu orice oameni de rând, și, dimpotrivă, un român de rând să poată dovedi în chip legiuit pâra sa, într-o împrejurare asemănătoare, împotriva unui om de rând de alt neam, prin* <mărturia> *unor români de rând sau a altor oameni de rând*³⁵.

Totodată, dacă un *român de rând, învinovățind pe un nobil de vreo nelegiuire făcută pe față n-ar putea să-și dovedească pâra prin întregul număr de nobili* <cerut de lege>, *atunci să facă dovada cum poate, și anume prin nobili sau prin cnezii sau prin oameni de rând sau români, până la numărul deplin de cincizeci de nobili*³⁶. În ceea ce privește puterea mărturiei, diploma/privilegiul realizează o diferențiere a valorii mărturiei pe categorii sociale. Astfel, cnezii sau cnezul *întărit în cnezatul său printr-o scrisoare regală* [...] *să fie socotit* [din punctul de vedere a puterii mărturiei sale] *ca un adevărat nobil, iar cnezul de rând să fie socotit ca un jude* <sătesc> *cu mărturia de un fertun*³⁷.³⁸

Așadar, putem trage următoarea concluzie: nobilii cât și cnezii care dețineau diplomă de la rege aveau aceeași putere de mărturie; cnezul cu

³⁴ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

³⁵ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

³⁶ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

³⁷ Mărturia de un fertun era una de mică valoare. Termenul „fertun” provine din latinescul „fero”= ban, monedă de mică valoare.

³⁸ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

diplomă regală fiind *socotit ca un adevărat nobil*³⁹. Sub această „categorie”, a nobililor propriu-ziși și cnezilor cu diplomă regală (din punct de vedere al valorii mărturiei), se aflau „cnezii comuni”, cnezi ce aveau o valoare de mărturie de un fertun; sub aceștia se afla categoria „oamenilor comuni” – având doar o jumătate de fertun.

Acest pasaj din document (cel referitor la valoarea mărturiei nobililor/cnezilor cu diplomă; al cnezilor simpli și românilor/oamenilor comuni) ne transmite nu doar informații prețioase cu privire la statutul juridic; ci și la cel social al cnezilor. Prin urmare, deducem faptul că, dacă cnezii cu diplomă aveau aceeași valoare a mărturiei cu nobilii propriu-ziși, atunci cnezii înnobilati se mai bucurau și de toate privilegiile sociale și economice, de toate obligațiile și îndatoririle adevăraților nobili ai regatului. „Cnezii comuni” sau juzii sătești – adică acei cnezi care nu dețineau act de proprietate din partea regelui erau socotiți drept fruntași ai satelor, oameni ai nobililor în teritoriu. Această idee reiese și din diferențierea de „o jumătate de fertun” dintre cnezii/juzii sătești și masa populației, primii aveau o valoare a mărturiei de un fertun, pe când țăranii, „oamenii comuni” erau diferențiați de juzi doar cu jumătate de fertun (o sumă infimă, dacă ținem cont de statutul cnezilor în general în comunitățile românești).

Mergând mai departe, privilegiul regal din 1366 mai afirmă ca nobilii și iobagii lor să nu fie popriți în satele sau orașele libere, *pentru hoșie ori tâlhărie sau pentru altă faptă nelegiuită, dacă nu vor fi fost prinși acolo pe față <făptuind> vreuna din faptele de mai sus, și nici ca în acele orașe sau sate vreun nobil din acel ținut să fie pus în afara legii*⁴⁰. Se mai reglementa ca iobagii nobililor sau al altor oameni din Transilvania să nu fie judecați și nici bunurile lor sechestrate de altcineva decât de nobilul căruia îi aparțin iobagii, sau de către slujbașul regal. Totodată, castelanii și slujbașii regești și ai voievodului, în condițiile în care ar abuza de funcțiile deținute, vor fi chemați în fața scaunului voievodal sau vicevoievodal, *spre a da*

³⁹ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

⁴⁰ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

*socoteală temeinică de faptele lor*⁴¹ – *Castelani eciam et officiales, tam nostri regales et wayuodales, quam aliorum quorumlibet hominum possessiones in dicta terr nostra habencium de dampnis vel super excessibus, quos in quascumque personas commiter <ent, possi>nt in eorum officiolatibus ad presenciam wayuode vel vicewayuode citari, racionem suffcientem de commissis redituri*⁴².

Partea următoare din act se referă la proscriși (scoși de sub scutul legii) și începe *ex abrupto* (fără vreo introducere)⁴³: oamenii de rând și românii care vor fi denunțați pentru diferite nelegiuiri, faptele fiindu-le judecate în cadrul adunărilor, scaunelor de judecată voievodale și vicevoievodale, precum și cele ale comiților; și vor fi găsiți vinovați, atunci, oriunde ar fi prinși și nu vor fi obținut iertarea din partea regelui, atunci *să fie luați în prinsoare fără grijă și pedepsiți după vina lor, fără nici un fel de cercetare și fără nici un fel de răspundere*⁴⁴. Nobilii care ar fi găsiți vinovați de aceleași fapte reprobabile (similare cu ale oamenilor de rând și ale românilor) urmau a fi supuși judecății voievodului. Documentul continuă, afirmând că orice persoană, indiferent de starea sa (adică rang), care nu i-ar prinde pe răufăcători cu bună știință, atunci aceasta s-ar face vinovată de aceleași fapte reprobabile : *Infideles vero regie nostre maiestatis et proscriptos quicumque capere posset et non caperent et captos regiis manibus non assignarent puniendos vel eorum partem foverent, ipsi tales, cuiscumque <eciam> existant status aut condicionis, homines eandem incurrant notam infidelitatis et proscricionis eo facto*⁴⁵.

⁴¹ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 163; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

⁴² D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 160; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

⁴³ Ioan-Aurel Pop, *Din mâinile*, p. 332.

⁴⁴ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 163; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

⁴⁵ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 160; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; Hurmuzaki-Densușianu, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

Partea următoare din act tratează chestiunea competențelor forului voievodal (vicevoievodal) transilvan, în procese civile, referitoare la posesiuni și în alte pricini mărunte: - dacă un pârâș ce nu are act de donație regală asupra unei moșii pornește proces contra cuiva care are asemenea „scrisoare regală”, cauza se va strămuta și judeca la curtea regelui; - celelalte pricini ale nobililor transilvani se vor judeca de către voievod (vicevoievod), după obiceiul vechi; - prelații și baronii cu moșii în Transilvania vor fi obligați și ei să-și judece astfel de pricini nu la curtea regală, ci tot înaintea voievodului (vicevoievodului)⁴⁶.

Prin intermediul diplomei regale solemne, Ludovic I, regele Ungariei, hotărăște să îi scutească pe nobilii din Voievodatul Transilvaniei de plata venitul cămării, să nu dea bunuri autorităților regale și să nu participe la oaste fără voia lor. Contra acestor scutiri regale, nobilii erau datori să îl ajute pe rege *a ne sta în ajutor nouă* [regelui] *sau, în numele nostru, voievodului nostru din Transilvania sau vicevoievodului său, spre a strivi și nimici pe necredincioșii din acele părți, nesupuși și răzvrățiți împotriva noastră și a sfintei noastre coroane*⁴⁷.

După analiza privilegiului regal solemn, ne punem întrebarea firească: de ce oare *toți nobilii țării noastre Transilvania*⁴⁸ i-au cerut regelui ajutor contra fărâdelegilor comise de către români? Care erau aceste fărâdelegi, aceste *nenumărate neajunsuri* [...] [și] *tot felul de* [...] *rele*⁴⁹? De ce românii comiteau asemenea fapte?

În aceste condiții, de vexațiuni și conflicte, nobilimea transilvăneană ca stare (grup politic privilegiat) sa află față în față cu românii, care au avut și ei tendința să se manifeste ca asemenea grup, ca entitate distinctă, după modelul corporatist din epocă. Totuși, toate clauzele actului din din 28 iunie

⁴⁶ Ioan-Aurel Pop, *Din mâinile*, p. 332.

⁴⁷ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 163; *Katona*, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; *Fejér*, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

⁴⁸ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; *Katona*, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; *Fejér*, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

⁴⁹ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; *Katona*, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; *Fejér*, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

1366 sunt în favoarea nobilimii, în ciuda încercării palide de a păstra unele aparențe⁵⁰.

Un indiciu pentru rezolvarea întrebărilor puse de noi se află chiar în interiorul privilegiului: *când fiecare cnez, întărit în cnezatul său printr-o scrisoare regală a noastră, să fie socotit ca un adevărat nobil, iar cnezul de rând să fie socotit ca un jude <sătesc>*⁵¹. Așadar, Ludovic I, în contextul în care dorea să uniformizeze regatul multietnic și multiconfesional al Ungariei, Transilvania ocupând un loc de frunte la capitolul „diferențe „; impune ca o condiție principală a deținerii de pământ „scrisoarea regală” sau diploma.

În Transilvania, românii, care reprezentau două treimi din populația țării, dețineau pământ și aveau o serie de legi și cutume *ab antiquo*, însă nu și act scris. Voievozii și cnezii români erau percepuți de către comunitățile românești drept feudali în adevăratul sens al cuvântului, ei deținând sate sau părți de sate, mori, biserici ctitorite din piatră sau lemn, erau judecători și împărțitori de dreptate, se reuneau în adunări cneziale/boierești pentru a lua decizii și rezolva litigii. Cnezii nu concepeau să dețină acte pe bunuri care dintotdeauna le aparținuseră. Însă, odată cu venirea dinastiei franco-napolitane de Anjou, mai ales prin al doilea angevin, Ludovic I (1342-1382), situația începe să se schimbe. Acest monarh, din dorința de a da o coeziune și unitate regatului ungar, impune o serie de norme general valabile. Una dintre aceste norme, extrem de importantă, este deținerea de către feudali a actului scris – a diplomei regale, prin intermediul căreia bunurile deținute căpătau o acoperire juridică.

Fiind spuse acestea, ne punem întrebarea: De ce cnezii români nu au putut dobândi acest document? Răspunsul ar fi că românii, din punct de vedere al afiliației religioase, erau considerați „schismatici” – adică ruți de la sânul Bisericii Universale (Catolice). În condițiile în care religia juca un loc central în viața medievalilor, românii erau priviți ca fiind în afara ocrotirii cerești – fiind condamnați infernului veșnic (aceasta din punctul de vedere al Bisericii Catolice). În acest context, un regat catolic cu misiune apostolică nu putea admite sub aspect juridic prezența la putere a unei stări

⁵⁰ Ioan-Aurel Pop, *Din mâinile*, p. 335.

⁵¹ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

„schismatice”, fie și într-o regiune a lui care se chema pe sine și era chemată de alții *regnum*, ca și Ungaria propriu-zisă⁵².

Cu toate aceste măsuri, trebuie să spunem că au existat și cnezi care au obținut de la rege diploma regală, un astfel de exemplu este cel al cnezului Șerban (Ștefan) de Aciua; textul diplomei sună astfel: *Noi, Ludovic, din mila lui Dumnezeu, regele Ungariei, prin această scrisoare dăm de știre și facem cunoscut tuturor căroră se cuvine că, deoarece credinciosul nostru român, numit Șerban de Aciua, pe care, botezându-l în legea catolică, l-am numit Ștefan, ne-a făcut nenumărate și credincioase slujbe, atât nouă cât și sfintei noastre coroane, drept aceea i-am dăruit, atât lui cât și fiilor și moștenitorilor lui spre veșnică moștenire, în chip de danie nouă a noastră, o moșie regească a noastră, numită Aciuța, [...] dimpreună cu toate folosițele, cu roadele și cu tot ce ține de ea*⁵³.

Așadar, Șerban de Aciua (devenit Ștefan de Aciuța) a îndeplinit cele trei „criterii” cerute de rege pentru a deveni un adevărat nobil: **1.**) acesta i-a prestat regelui *nenumărate și credincioase slujbe, atât nouă cât și sfintei noastre coroane*⁵⁴ – cu alte cuvinte, regele primea (în cazul lui Șerban/Ștefan de Aciua/Aciuța), după tipicul feudal, „ajutor și sfat” (*auxilium et consilium*) și de la cnezii români, iar aceștia primeau de la rege documente (diplome) pentru cnezatele pe care oricum le stăpâneau *ab antiquo*, spre a le putea deține în continuare⁵⁵. Pe lângă ajutorul și sfatul cerut de către rege, **2.**) Ștefan de Aciuța s-a botezat în *legea catolică*⁵⁶, astfel el a renunțat la statutul de schismatic, deținut anterior, pentru a intra în sânul Bisericii Catolice. Această transgresie este evidențiată bine în documentul citat prin faptul că „schismaticul” Șerban își schimbă numele, odată cu botezul, în Ștefan. Așadar, putem observa că odată cu botezul, din punctul de vedere al regelui, Ștefan începe o nouă viață – încadrată în normele juridice și eclesiastice ale Reg. Ungariei. În fine, **3.**) Șerban/Ștefan obține și diploma pentru posesiunile sale din partea regelui, *drept aceea i-am dăruit, atât lui cât și fiilor și moștenitorilor lui spre veșnică moștenire, în chip de danie*

⁵² Ioan-Aurel Pop, *Din mâinile*, p. 335.

⁵³ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 100; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 189-190.

⁵⁴ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 100; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 189-190.

⁵⁵ Ioan-Aurel Pop, *Din mâinile*, p. 335.

⁵⁶ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 100; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 189-190.

*nouă a noastră, o moșie regească*⁵⁷. Astfel, ordinea „criteriilor” sau condițiilor cerute de rege, (penru ca un român/cnez român să devină adevărat nobil), conform documentului este următoarea: *in ritum katholico baptizatum[...], fecimus appellari, nobis et sancte nostre corone famulatus exhibuit multiplices et fideles [...] suis quandam possessionem nostram regalem*⁵⁸.

Prin urmare, dacă supunem la o analiză comparativă cele două documente citate mai sus; privilegiul regal solemn din 26 iunie 1366 și documentul de danie oferit lui Șerban/Ștefan de Aciua/Aciuța – datat pe 16 mai 1366 (dat cu o lună înaintea emiterii privilegiului), acestea se bat cap în cap. Din punct de vedere temporal, primul document (dania oferită de Ludovic lui Șerban/Ștefan) îl numește pe românul nostru *credinciosul nostru român*⁵⁹; în timp ce privilegiul regal solemn emis la 26 iunie 1366 (practic doar zece (10) zile despart cele două documente, emise de același suveran!) îi categorisește pe toți românii drept: *malefactorum, specialiter Olachorum [...] malefactores [...] signater Olachorum*⁶⁰. Totodată, privilegiul regal din 26 iunie mai dă dispoziția de *a stârpi și a nimici din pomenita țară pe răufăcătorii de rele [...], mai ales pe români*⁶¹.

Având în față cele două documente, opuse total din punctul de vedere al caracterizării românilor și al comportamentului față de aceștia, ne punem următoarea întrebare: Cum este posibil ca același suveran maghiar, Ludovic I, să emită un document prin care să ridice un român la statutul de nobil al regatului – cu toate privilegiile și obligațiile specifice unui asemenea rang –, și un alt document, (peste doar zece zile!) – în care să condamne cu vehemență „toți românii”, îndemnând la „stârpirea lor”?

⁵⁷ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 100; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 189-190.

⁵⁸ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 100; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 189-190.

⁵⁹ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 100; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 189-190.

⁵⁹ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 100; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 189-190.

⁶⁰ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 159; *Katona*, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; *Fejér, Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

⁶¹ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 100; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 189-190.

Fiind spuse acestea, trebuie să fim foarte atenți la nuanțele particulare și realitățile general-istorice prezentate de către cele două documente.

Pe de-o parte, primul document (dania acordată de către rege lui Șerban/Ștefan), prezintă un caz particular sau izolat de ascensiune social-politică al unui cnez român. Privilegiul regal solemn, pe de altă parte, prezintă cazul general al românilor din Voievodatul Transilvaniei. În dania către Șerban/Ștefan, regele îl numește pe acesta *credinciosul nostru român*⁶², întrucât Șerban a renunțat la statutul de „schismatic”, botezându-se catolic, i-a prestat *regelui servicii fidele*; primind astfel în schimb râvnita diplomă regală, diplomă care îl ridică pe românul nostru la rangul de nobil egal cu ceilalți nobili ai regatului.

Al doilea document, privilegiul regal solemn (emis cu doar 10 zile după dania către Șerban), prezintă starea și situația generală în care se aflau fruntașii românilor și românii în general. Confrunțați cu politica de uniformizare a lui Ludovic I, mulți cnezi, este posibil, să își fi pierdut în anii de dinainte de momentul 26 iunie 1366 posesiunile, în dauna unor persoane care obținuseră de la rege documente de danie. Astfel, fruntașii românilor, în condițiile în care în marea lor parte nu au urmat calea oferită de Șerban – trecerea la religia catolică, s-au văzut puși în postura de a nu putea oferi regelui nici „servicii credincioase” și nici să primească în schimb scrisoare de danie. Marea masă a cnezilor nu puteau să ofere slujbe și să primească în schimb diplomă, întrucât, ei nu au îndeplinit prima condiție, anume de trecere la catolicism – condiție care practic reprezenta „cheia” care ar fi deschis ușa spre efectuarea de servicii credincioase, și în fine, spre obținerea mult râvnitei diplome/document de danie.

Privilegiul regal solemn precizează clar condiția prin care un cnez poate fi considerat ca „adevărat nobil”: ***fiecare cnez, întărit în cnezatul său printr-o scrisoare regală a noastră, să fie socotit, ca un adevărat nobil, iar cnezul de rând [fără scrisoare regală] să fie socotit ca un jude <sătesc>***⁶³ – *per nostras literas regales in suo keneziatu roboratus, pro uno vero nobili*

⁶² D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 100; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 189-190.

⁶³ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; *Katona*, X, P. 374; *Kósa*, *De publica administr.*, p. 12; *Vajda*, *Erd. Polg.*, p. 131; *Fejér*, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

*acceptatur, comunis autem kenezus pro villico*⁶⁴. Vedem astfel că ultima condiție era clară și concisă: diploma regală ridica pe cnezul comun la statutul de *adevărat nobil- vero nobili*. Însă această condiție era chiar ultima din trei; iar fără îndeplinirea primei, anume trecerea la religia catolică, nu se putea accede nici la a doua – prestarea de servicii credincioase regelui. Prin urmare, fragmentul citat prezenta *mijlocul* de obținere a nobilității (diploma/documentul de danie) , nu și *modurile* de a accede la statutul nobiliar (trecerea la catolicism și efectuarea de servicii credincioase Coroanei).

În acest context, românul Șerban, devenit Ștefan, era un adevărat nobil al regatului, iar privilegiul regal solemn nu se îndrepta și contra sa , în condițiile în care, el, de 10 zile, făcea parte din rândul a *toți nobilii țării noastre Transilvania*⁶⁵ – *fideles nostri, universi nobiles terre nostre Transilvane*⁶⁶.

Privilegiul era îndreptat așadar doar contra acelor *făcători de rele, mai ales români*, care încercau să obțină drepturi sau să fie repuși în stăpânirea posesiunilor lor *ab antiquo*, pe calea opusă liniei atât de bine ilustrată *de credinciosul nostru român, numit Șerban de Aciua*⁶⁷.

Prin urmare, fără elită recunoscută în nume etnic și global, fără alte atribute absolut necesare, de care au fost privați, și fără calitatea de catolici, românii nu au mai ajuns să se mai afirme drept stare, adică drept grup privilegiat în secolul XIV, fiind treptat eliminați din viața politică. Cei care s-au afirmat totuși au fost indivizi izolați⁶⁸ sau grupuri privilegiate, care au respectat regulile elaborate în 1366: au obținut acte de donație pentru

⁶⁴ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 159; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

⁶⁵ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 162; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

⁶⁶ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 159; Katona, X, P. 374; Kósa, *De publica administr.*, p. 12; Vajda, *Erd. Polg.*, p. 131; Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae*, Vol. IX/3, pp. 552-558; *Transilvania*, 1872, p. 30; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/2, pp. 120-122; *Ub*, Vol. II, 1897, pp. 256-259; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 199-200.

⁶⁷ D.R.H., C, Transilvania, Vol.XIII, p. 100; *Documenta historiam Valachorum*, pp. 189-190.

⁶⁸ Așa cum este cazul lui Șerban/Ștefan de Aciua/Aciușa

posesiunile lor și au trecut treptat la catolicism⁶⁹. Legat de acești nobili, cu diplomă regală și trecuți la catolicism, istoricul Constantin C. Giurescu are următoarea opinie: *În secolele al XIV-lea și al XV-lea, mai ales în timpul luptelor cu turcii, înnobilarea cnezilor români se face pe o scară întinsă. Aceștia toți sunt însă pierduți pentru neamul nostru: intrând în mijlocul nobililor, ei devin unguri, se maghiarizează*⁷⁰.

Nobilimea mică și mijlocie a rămas însă ortodoxă – poate, în unele cazuri biconfesională, o vreme – și românească și a fost numită ca atare (*nobiles valachi*), continuându-și existența de elită locală a unui popor marginalizat. Timp de un secol după emiterea diplomei regale din 28 iunie 1366, cnezii români întăriți cu acte în cnezatele lor au continuat să existe în Maramureș, Hațeg și, mai ales, în Banat, deși numărul lor s-a redus mereu. Din a doua jumătate a secolului al XV-lea, posesorii români de sate (părți de sate) se vor numi doar nobili, iar cnezi vor rămâne numai frunțașii românilor ajunși în diferite grade de dependență feudală (pe domeniile cetăților regale, pe domeniile private sau pe Pământul Crăiesc). Astfel, politica regelui Ludovic I (și a urmașilor săi) a obligat elita românilor să urmeze o anumită traiectorie, spre a putea supraviețui ca elită, spre a nu se dizolva complet în masa supușilor. Supraviețuirea era condiționată de actul de donație, care se putea obține în urma „fidelilor servicii”. Cu alte cuvinte, regele primea, după tipicul feudal, „ajutor și sfat” (*auxilium et consilium*) și de la cnezii români, iar aceștia primeau de la rege documente (diplome) pentru cnezatele pe care oricum le stăpâneau *ab antiquo*, spre a le putea deține în continuare. Cnezii care au putut urma o asemenea traiectorie au fost favorizați ai sorții, din regiunile mai ferite, unde stăpânirea străină a pătruns mai târziu și formal. Ceilalți nu au avut nici o alternativă, fiindcă s-au trezit de timpuriu supuși, în forme variate, persoanelor, grupurilor și instituțiilor aduse de noua putere de stat⁷¹.

Trebuie spus că nici un grup necatolic din Ungaria medievală nu a devenit „stare” sau „națiune”. În acest fel, încă din secolul XIV, soarta elitei românilor din Transilvania era decisă: ea nu se putea ridica oficial în nume românesc, dar o putea face individual, în nume propriu, în cadrul nobilimii,

⁶⁹ Ioan-Aurel Pop, *Din mâinile*, p. 342.

⁷⁰ Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, Vol. I, Ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu, București, Editura Bic All, 2007, p. 237.

⁷¹ Ioan-Aurel Pop, *Din mâinile*, p. 343.

cum s-a și întâmpilat (cu riscul pierderii identității etnice și confesionale)⁷². Este evident că diploma regală din 28 iunie 1366 are o importanță deosebită pentru înțelegerea statutului românilor din Transilvania și Ungaria în Evul Mediu. Documentul pune în lumină prima discriminare globală și legală cunoscută la adresa românilor din Transilvania și a grupurilor lor sociale. Prin acest act, principalul factor colectiv de putere din țară – nobilimea – cere și obține de la suveran, sub pretextul nimicirii „răufăcătorilor”, instituirea unei proceduri judiciare sumare îndreptate contra românilor. Deși nu s-a putut aplica întocmai și peste tot, măsura este simptomatică pentru statutul periferic, subordonat al românilor din Transilvania, pentru situația lor de supuși într-un regim de stări care-și va accentua după secolul al XV-lea exclusivismul.

În comitatele Transilvaniei – Solnocul Interior, Cluj, Dăbâca, Turda, Alba, Târnave, Hunedoara – la care măsura se referă în mod concret, lumea rurală era formată din feudali și țărani, de etnie română și maghiară și de confesiune ortodoxă și catolică. În acord cu unele surse, catolicii, adică maghiarii (și puținii germani), erau mai mult de o treime, iar ortodocșii, în principal românii, trebuie să fi format restul de două treimi. În aceste condiții, este firesc să fi apărut o stare de tensiune între catolici și ortodocși, între nobili și cnezi, între oamenii de rând maghiari și cei români, între nobilime – ca elită oficială a regatului – și români. Puterea o aveau cei puțini, numiți nobili și „creștini” (catolici)⁷³.

În concluzie, elita românilor, contrar așteptărilor, a rămas românească și, deși a scăzut numeric după formarea sistemului politic și religios al principatului (dar pierderile au fost compensate prin noile înnobilări din secolele XVII-XVIII), în momentul declanșării și desfășurării mișcării de emancipare națională, a format o parte însemnată a celor circa 12.500 de familii nobiliare românești angrenate în mare măsură în lupta de emancipare națională⁷⁴.

⁷² Idem, „Elita românească din Transilvania în secolele XIII-XIV, (origine, statut, evoluție)”, în Marius Diaconescu (Coord.), *Nobilimea Românească din Transilvania* Az erdélyi román nemesség*, Muzeul Județului Satu Mare, Satu Mare, Aditura Muzeului Sătmărean, 1997, p. 55.

⁷³ Idem, *Din mâinile*, p. 343.

⁷⁴ Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790-1848*, București, 1986, pp. 362-367, *Apud*, Ioan-Aurel Pop, „Elita românească din Transilvania în secolele XIII-XIV, (origine, statut, evoluție)”, în Marius Diaconescu (Coord.), *Nobilimea Românească*, p. 55.

Concluzii

Elita românilor va trece, aşadar, printr-un şir lung de procese şi evoluţii, de ordin social, economic şi instituţional, începând din secolul VIII-IX, odată cu formarea în arealul carpato-danubiano-pontic a unor unităţi teritoriale, conduse de către „duci”, cazul lui Gelou. Cnezii români vor evolua, de la statutul unor indivizi aleşi de către obşte, din considerente administrative şi juridice la început, într-o adevărată pătură conducătoare a românilor, funcţia încetând a mai fi „electivă” – proces petrecut undeva între secolele al XI-lea şi al XII-lea. Cert este că atunci când documentele oficiale ale regilor arpadieni ni-i pomenesc pe români şi pe elita acestora, cnezatul ca teritoriu şi ca instituţie este bine delimitat şi structurat, putând vorbi, odată cu secolul al XIII-lea de adevărate „dinastii cneziale sau voievodale”. Un exemplu în acest sens fiind cnezul Bâlea/Bela şi fiii săi, aceşti fiii aflându-se la conducerea unei „ţări” româneşti în momentul consemnării lor. Acest lucru arată că între secolul al IX-lea şi secolul al XII-lea instituţia cnezială şi voievodală se transformă din una electivă în una ereditară.

Documentele care fac referiri la astfel de realităţi sunt numeroase, ele arătându-ne faptul că voievozii şi cnezii devin o adevărată pătură conducătoare sau feudală printre români. Aceştia deţin bunuri funciare, pământuri, munţi, sate şi părţi de sate etc. Toate aceste atribute ale cnezilor şi voievozilor, adică ale elitei româneşti, ne vor fi transmise mai exact şi cu o mai mare acurateţe în documentele din secolul al XIV-lea, dominat de către iluştri regi din dinastia franco napolitană de Anjou. Documentele ce fac referire la pătura elitară românească se înmulţesc în condiţiile în care românii, împreună cu celelalte grupuri din Transilvania, vor fi supuse unui proces de reforme, instituite de către regii angevini. Astfel, cnezii ne sunt înfăţişaţi în diferite ipostaze, pozitive sau negative, în contextul în care va începe o altercaţie, nu între români şi maghiari, ci între orânduirea scrisă, venită de la centru, contra orânduierilor nescrise şi cutumiare, perpetuate din generaţie în generaţie. În aceste condiţii, cnezii români se vor confrunta cu pericolul pierderii cnezatelor lor în favoarea unor persoane care vor încerca să obţină diplomă de la rege pentru pământurile stăpânite de către aceştia.

Astfel, secolul al XIV-lea este atât secolul grandorii, cât şi preambulul unor transformări, anunţate de către venirea angevinilor pe tronul Ungariei. În această epocă îi vedem pe cnezi, ca împărţitori ai dreptăţii între supuşii din satele stăpânite de către ei, documentele ne

înfățișează chiar daniile regale acordate cnezilor, prin care aceștia obțin drepturi depline asupra pământurilor și oamenilor din cnezatele lor. Regalitatea chiar va încuraja înnobilarea unor cnezi români (cazul lui Ladislau de Almaș-Zlaști și al lui Șerban/Ștefan de Aciua), în contextul în care aceștia își dovedeau devotamentul față de coroană.

Cu toate acestea, asistăm și la o situație paradoxală, deși regalitatea, în unele situații, îi evocă pe români ca fiind „*credincioșii noștri români*”, subliniindu-le capacitățile războinice și devotamentul față de cauza coroanei, tot regalitatea este cea care îi categorisește pe aceiași români ca fiind „schismatici” sau „făcători de rele” (cazul privilegiului regal solemn emis de Ludovic cel Mare, la 28 iunie 1366), rupți de dreapta credință și fideli „*ritului grecilor*”. În aceste condiții asistăm la cristalizarea unor diferențe și diferende de factură confesional-religioasă. Practic, odată cu angevinii, aceștia vor lua în serios rolul de „Regat Apostolic și Marian” al Ungariei, acești regi văzându-se în ipostaza de campioni ai catolicismului, având minirea de a aduce toți supușii (inclusiv pe români și pe elita acestora) la dreapta credință. Așadar, dacă în perioada arpadiană, mai ales sub domnia ultimilor arpadieni (secolul al XIII-lea), cnezimea românească și românii erau tolerați, având tendința de a se organiza într-o stare distinctă, în condițiile în care acești regi, mai ales Ladislau al IV-lea Cumanul sau Andrei al III-lea, aveau nevoie de suportul românilor și al cnezilor români, contra unor magnați răzvrățiți cu tendințe centrifuge, secolul al XIV-lea, în schimb, ne prezintă alte realități.

Angevinii vor realiza o serie de reforme, de ordin social, economic, funciar și confesional, condiționând apartenența la clasa nobiliară, aceasta fiind permisă doar în condițiile acceptării credinței catolice, precum și prin deținerea diplomei primite de la rege, prin care se confirma faptul că deținătorul ei avea drept deplin asupra pământului stăpânit. În aceste condiții, unii fruntași ai românilor, precum Șerban de Aciua, se vor reboteza, Șerban devenind prin botez Ștefan, primind în schimbul credinței catolice și al faptelor de arme diploma regală. Aceste situații sunt însă excepții, noi, prin cercetarea subiectului, am putut identifica nu mai mult de cinci cazuri de înnobilare ai unor cnezi români, pe parcursul secolului al XIV-lea. Situația generală a cnezilor sau elitei românești era alta: ostilă fiind acestor reglementări, mulți cnezi nu acceptau sau nu percepeau realitățile veacului, refuzând să se ralieze hotărârilor venite de la autoritățile regatului. În aceste condiții, mulți cnezi și voievozi se vor vedea în postura confiscării bunurilor lor, de către o serie de români înnobilați sau nobili maghiri, nobili

care obținuseră de la rege diplomă/document, pentru pământurile stăpânite de facto de către cnezi. În acest context vor avea loc o serie de dispute ale acestor elite, care înțelegeau să își stăpânească pământul în mod cutumiar, cu autoritățile și regele Ungariei. Un astfel de exemplu, ilustru, este cazul lui Bogdan de Cuhea, care se va răzvrăti contra autorităților maghiare din Maramureș, traversând Carpații, la est, aici punând bazele unei alte formațiuni politice, din care se va dezvolta statul moldovean medieval. Este adevărat că în epoca angevină, în marea ei parte, Maramureșul se afla în afara voievodatului Transilvaniei, acesta fiind o entitate politico teritorială, condusă de către voievozi, Maramureșul fiind transformat în comitat, începând din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

Aceste modificări ale statutului elitei românești, în epoca angevină, nu reprezintă decât începutul acestui proces, derularea lui efectivă având loc sub Sigismund de Luxemburg și sub Corvinești. Sub angevini, o serie de familii cneziale sau voievodale, atât din Transilvania, cât și din Maramureș, Partium sau Banat, vor cunoaște un proces de ascensiune pe scara socială, prin ralierea la credința catolică, acestea devenind biconfesionale, în unele cazuri aceste familii sau ramurile mai importante maghiarizându-se (cazul Drăgoșștilor, al Corvineștilor sau al Căndeștilor). Cu toate acestea, marea masă a nobilimii sau elitei românești (cnezii, juzii, panii, jupanii, boierii fâgărășeni, voievozii, etc) nu se va ralia sau supune oridinelor regalității, aceasta va avea însă și unele efecte negative. Deși acești fruntași își vor menține credința, specificul social și economic, propriu comunității românești, aceștia vor fi puși în situația de se vedea supuși unor nobili puternici, ajungând să decadă din statutul voievodal sau cnezial, la cel de primari sau juzi ai satelor, ei păstrând puține din atribuțiile lor originare. Spre exemplu, ei vor avea rol de judecători printre români, împărțind dreptatea în pricini de importanță minoră, acești cnezi sau juzi sătești vor avea funcția de colectori de taxe, oameni ai stăpânirii, ei reprezentând o interfață între comunitatea sătească și nobilimea deținătoare de bunuri mobile și imobile.

În concluzie, fiind spuse acestea, noi considerăm că elita românilor din Transilvania a deținut toate caracteristicile nobilității, cnezii și voievozii, erau, din punctul de vedere al societății românești, nobili, ei deținând bunuri, având putere de judecată asupra supușilor, aveau obligația de a participa la conflicte militare, sub steagul voievodului sau al regelui, ei dețineau locuințe fortificate și turnuri locuință, cnezii și voievozii fiind ctitori de așezăminte de cult, din piatră sau lemn.

Totodată, prin cercetarea statutului elitelor românești, abordarea noastră a avut menirea de a scoate în evidență și alte posibile studii viitoare dedicate acestui subiect. Statutul elitelor românești din perioada medievală ar putea fi mai în detaliu cunoscut prin cercetarea modului lor de locuire, prin descoperirea unor noi documente ce așteaptă lumina tiparului, statutul cnezilor și voievozilor ar putea fi abordat și din perspectiva dreptului românesc, a funcționării și al prevederilor sale etc.